

MENORCA

DOSSIER

© Fotos entrevistat: Ana Ponce

JOSEP VICENT BOIRA

Premi de Narrativa Científica 2007

«EN L'EUROPA DEL XVIII, MENORCA ERA UN RACÓ DEL MÓN»

Juli Capilla

Josep Vicent Boira (València, 1963) és doctor en Geografia i professor titular de Geografia Urbana de la Universitat de València. Amb *Una illa remota* (PUV, 2008), obra amb la qual va guanyar el II Premi Vicent Andrés Estellés de Narrativa Científica Universitat de València l'any 2007, s'estrena com a novel·lista. *Una illa remota* és una història de ficció amb una base històrica sòlida: la biografia de George Cleghorn, un metge escocès que va arribar a Menorca l'any 1736 i que s'hi va estar fins al 1749. Tretze anys en un món desconegut, estrany, aliè –si més no, en un principi– que, al capdavant, li va proporcionar una peripècia vital extraordinària i, sobretot, una aventura científica i humana profunda, intensa, inoblidable, novel·lada ara en aquesta «primera novel·la» de l'autor. El professor Boira és autor també d'investigacions sobre temes urbanístics i de territori relacionats amb la protecció del medi ambient i la participació ciutadana. A més, Josep Vicent Boira és director de la revista *Nexe. Debats Valencians* i del Servei de Política Lingüística de la Universitat de València i col·laborador habitual de la premsa diària.

Sobta una mica que una persona que es dedica al món acadèmic irrompa amb una novel·la. Hi ha molta distància entre la vida universitària i el món de la creació?

En el meu cas crec que els camins han anat convergint. A mi el que m'ha passat és que fins i tot en el camp de la investigació sempre m'ha agradat més la part més creativa, l'assaig. Per això moltes de les meues investigacions dels darrers anys han estat més dirigides al debat d'idees i a l'aportació d'informacions útils per a prendre segons quines decisions. I això té una part clarament creativa. Jo no he estat mai practicant, per dir-ho així, d'una ciència teòrica. Ni m'ha agradat mai tampoc la idea d'una geografia quantitativa al marge de la societat. En aquest sentit, jo crec que després els camins han anat convergint respecte dels meus interessos de creació. En el fons, però, hi ha una semblança més gran del que

**«MENORCA ÉS ÚNICA,
TÉ ALGUNA COSA DIFERENT,
TÉ UNA CERTA AUTONOMIA,
UNA CERTA RIQUESA
CULTURAL DERIVADA
DE LA SUCESSIÓ DE
COLONITZADORS, D'AQUELL
PASSAT HISTÒRIC»**

un pot pensar en un principi entre ciència i literatura.

A banda de l'assaig, com ara *Euram 2010. La via europea*, amb el qual va guanyar el Premi Octubre Joan Fuster d'Assaig, havia conreat la literatura anteriorment?

Sempre m'havia plantejat la idea d'escriure alguna cosa amb molta més llibertat que no em proporciona la investigació. Totes les coses lite-

ràries que he escrit –contes, narrativa... i que no estan publicades– tenen sempre una base històrico-científico-real. No m'allunye mai dels interessos culturals. Aquesta obra la tenia també escrita molt abans, però quan em vaig assabentar del premi de narrativa científica, vaig veure que la novel·la s'hi adeia perfectament.

Què és això de narrativa científica? És una etiqueta només o té alguna especificitat?

Jo crec que sí que té una sèrie de característiques pròpies. Es tracta d'una narrativa que permet traspassar al lector algunes idees bàsiques sobre aspectes concrets de la ciència, o sobre un determinat episodi científic històric. És una bona idea la de la narrativa científica perquè permet a un lector que mai no llegiria res sobre medicina o sobre el pensament il·lustrat del segle XVIII d'aproximar-se a un episodi científic o cultural de la història de la humanitat.

En *Una illa remota* crida molt l'atenció el protagonista, el metge escocès George Cleghorn. Com el va descobrir?

El personatge ja és ell mateix una història. O, per dir-ho d'una altra manera, la història ja estava escrita en la biografia mateixa del metge escocès, George Cleghorn. A mi em van impulsar a escriure la novel·la dues coses, fonamentalment. Una, la introducció que fa Cleghorn al seu llibre, *Observations on the Epidemical Diseases in Minorca from the year 1744 to 1749*, on diu que va escriure el llibre «en un remot racó del món», la qual cosa dóna una idea de com era Menorca en l'escenari de l'Europa del segle XVIII i de la percepció que es tenia de l'espai geo-

gràfic i dels països; i segona, que aquest home, en aquella obra fonamental de la història de la ciència de Menorca i de les Balears, es va decantar per constatar un inventari de la flora i de la fauna menorquines en trilingüe: llatí, anglès i català. Això em feia pensar que el personatge tenia un recorregut molt llarg, una gran història al darrere.

Era el típic personatge il·lustrat que volia abastar tots els camps del coneixement?

Cleghorn és un personatge il·lustrat però amb unes pinzellades romàntiques també molt incipients. Ell fou un dels pioners, pel que fa a l'apreciació de la Mediterrània com a escenari, que després esclataria cinquanta anys després, i sobre la qual aprofundirien els autors del romanticisme. A ell li va interessar molt la forma de vida a la Mediterrània, i no només els monuments i les ruïnes de l'antiguitat, sinó sobretot la manera de viure de les persones.

En aquella època degué ser un gran impacte per a un escocès descobrir una illa mediterrània desconeguda.

Eren terres completament desconegudes, sí. Ni tan sols sabien dir el nom de l'illa ni situar-la geogràficament. Menorca era un emplaçament militar, bàsicament. La importància estratègica de l'illa per a l'armada britànica era de primera magnitud però per a la resta de la gent era un lloc desconegut. Ell, pràcticament –d'ací el títol de la novel·la–, estava com exiliat en un racó del món, amb molt poca ajuda humana, i molt pocs llibres. Això m'interessava molt: transmetre les primeres sensacions, impressions i fins i tot els judicis d'un escocès format a l'Escola de Medicina d'Edimburg sobre aquell país nou, absolutament desconegut, exòtic.

Quin va ser el *feedback*, el contacte, la comunicació, entre els britànics i els menorquins a l'època?

Jo vaig escriure una novel·la sense haver estat mai a Menorca. Això explica fins i tot alguna incorrecció i que de vegades haja de demanar excuses als habitants actuals de Menorca, perquè ja m'han suggerit que hi ha coses que no es van esdevenir ben bé com les conte. Però quan hom fa una novel·la científica, tot i que intenta ajustar-se a una base real i històrica, també s'ha de permetre alguna llibertat.

Una illa remota retrata el contacte entre dues societats absolutament diferents. Una bona part dels britànics va quedar perplexa amb el descobriment de l'illa, com és el cas de Cleghorn, o d'Armstrong, que també va escriure una història natural de Menorca. La població autòctona, però, estava habituada a

la successió de conquistadors i s'ho va mirar tot d'una manera com resignada.

I que queda ara dels anglesos a l'illa de Menorca?

Segons les cròniques, determinats personatges van influir molt en alguns aspectes concrets de la idiosincràsia menorquina, i encara ara perdura aquesta influència, com és el cas del governador Kane, que és encara una espècie de mite a Menorca, perquè va ser el que va fer les primeres carreteres, que van comunicar Maó o Ciutadella, per exemple. Això ha quedat en la societat menorquina, i fins i tot paraules d'origen anglès que encara són presents a tot Menorca. O una certa estètica que no és ben bé la que podem trobar a Xàbia, a Mallorca o a Palamós. I la idea que Menorca és única, té alguna cosa diferent, té una certa autonomia, una certa riquesa cultural derivada de la successió de colonitzadors, d'aquell passat històric.

Com es va documentar per fer la novel·la, sense haver-hi estat mai, a Menorca?

Les bases són les típiques d'un geògraf, la cartografia històrica. Tenia a casa algunes reproduccions de l'època que em permetien somiar com era Menorca llavors. Vaig utilitzar el llibre del mateix George Cleghorn, que es va publicar a Londres al segle XVIII. La meua novel·la, però, no és sobre el seu llibre sinó sobre el context que va permetre escriure la seua obra. He utilitzat també el llibre de l'enginyer militar anglès John Armstrong, que va escriure *The History of the Island of Minorca*, primer estudi local menorquí d'història amb consideracions geogràfiques, de flora i de fauna, publicat a Londres els anys 1752 i 1756, que dona moltes pistes de la percepció que tenien els anglesos del XVIII de l'illa. Però sobretot la cartografia, que és una part que als geògrafs que tenim una certa sensibilitat ens permet somiar sobre altres realitats geogràfiques i històriques...

Podem dir que tenia unes similituds o afinitats amb el personatge?

Jo crec que sí. I moltes vegades a Cleghorn li passa com a Cavanilles, que tothom el coneix o l'encasella com a botànic, quan era moltíssimes coses més.

«QUAN HOM FA UNA NOVEL·LA CIENTÍFICA, TOT I QUE INTENTA AJUSTAR-SE A UNA BASE REAL I HISTÒRICA, TAMBÉ S'HA DE PERMETRE ALGUNA LLIBERTAT»

D'això, precisament, li'n volia parlar, del fet que Cleghorn recorda molt el nostre Cavanilles... per la descripció dels llocs, dels paisatges, de la gent, per la seua sensibilitat paisatgística i humana, pel seu afany d'abastar tots els camps del coneixement que hi havia a la seua època.

Hi ha similituds amb Cavanilles, però amb l'avantatge per a Cleghorn que Menorca era una illa molt més menuda que l'espai que va abastar Cavanilles, i com que s'hi va estar tretze anys, a l'illa, va poder investigar molt i amb molta facilitat.

El fet que fóra escocès predisposava Cleghorn especialment a una certa sensibilitat lingüística?

Per les poques coses que sabem de la seua nissaga familiar, sembla que la seua família procedia d'Anglaterra, però això no degué determinar gens la seua manera de ser. Escòcia havia perdut la seua llibertat feia relativament poc, quan Cleghorn estudiava a Edimburg. Sí que hi havia la percepció que els escocesos tenien una idea del món diferent a la que tenien els anglesos. Això potser va influir en el seu interès per l'arrel popular de les coses, de la societat menorquina, que en aquella època devia ser majoritàriament catalanoparlant, llevat d'una

elit molt minoritària més familiaritzada, almenys en comparació, amb el castellà que no les classes populars. A ell li interessa això, l'arrel popular. I sembla que va conviure amb la població, i hi ha sospites ben fonamentades que fins i tot va poder arribar si no a parlar sí a entendre el català.

Una illa remota és una novel·la lingüísticament fluida, construïda a partir d'una base clàssica, lineal, que a estones recorda els clàssics de la literatura: Joseph Conrad, Robert Louis Stevenson, que també era escocès, per cert...

Jo crec en una narrativa convencional. M'agraden les obres de narració potent, que no vol dir rebuscada. A mi m'interessa transmetre percepcions, sensacions... i fer-ho d'una manera fluida, natural. El tipus de narració que transmet una sensació, un color, un ambient, una temperatura fins i tot. Perquè per a un registre habitual, quotidià, ja està la vida real. El novel·lista deixa que el lector acabe d'arrodonir la imatge, però li dona les línies mestres per poder fer-ho. Jo tornaria a la novel·la de lectura fluida i sense grans piruetes narratives, on la descripció té també un paper de recreació històrica i imaginativa a tenir en compte. En aquest sentit, el procés de documentació no ha estat difícil perquè el segle XVIII és un món conegut, i hi ha una sèrie d'obres clàssiques que et permeten de documentar-te sobre el que era la medicina de l'època. El més complicat ha estat el pas de la documentació a la novel·la.

Finalment, crida l'atenció que un valencià escriga sobre un fet històric menorquí del segle XVIII? Com han estat i són ara les relacions entre valencians, catalans i balears?

No és casualitat que un valencià escriga sobre Menorca. La triangulació entre Catalunya, les Illes i el País Valencià encara ara està molt viva, i des de molts punts de vista i argumentacions. Avui dia, des d'empresaris fins a partits polítics, tenen clar que hi ha tres o quatre pilars que tenen una certa relació. Aquesta és una constant històrica que cal reconèixer. Jo, que sóc d'un barri mariner, com és el Cabanyal-Canyamelar de València, molt abans de la globalització, el meu referent al món exterior era el port. Des de ma casa, quan era menut, escoltava la sirena del vaixell de la línia marítima regular que portava a Mallorca. Ara la relació València-Mallorca ha crescut molt. Després, quan aprofundeixes en les relacions valencianobalears, t'adones que els fluxos econòmics i culturals han estat sempre molt intensos. Sota diferents formes d'administració i règims polítics, hi ha hagut sempre relacions, i sempre n'hi haurà. ☺

Juli Capilla. Periodista, director de la revista *Caràcters*.

